

DIDACTIC PRINCIPLES OF MODERN TEACHING OF THE SUBJECT "MUSIC" IN SECONDARY SCHOOLS

Elmuratova Gulnara Joldasbaevna

Teacher of the Nukus branch of the Uzbekistan State Institute of Art and Culture

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10896842>

ARTICLE INFO

Received: 23th March 2024

Accepted: 29th March 2024

Online: 30th March 2024

KEYWORDS

Music, principles, didactics, technologies, education.

ABSTRACT

This article suggests that music plays an important role in the education of young people. This is a world of magical melodies, emotions and songs. The education of each music teacher, who uses this power of music meaningfully and artificially, is that teachers in the subject of music must hold their knowledge in accordance with the requirements of modern didactic principles of education. In this article, we analyze the types of modern didactic principles in teaching a music lesson. They will show modern methods of teaching music science.

«ULIWMA BILIM BERIW MEKTEPLERINDE MUZIKA SABAĞIN ZAMANAGÓY USILDA OQITIWDIŃ DIDAKTIKALIQ PRINCIPLERI»

ELMURATOVA GULNARA JOLDASBAEVNA

Ózbekstan mámleketlik kórkem-óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali oqıtıwshısı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10896842>

ARTICLE INFO

Received: 23th March 2024

Accepted: 29th March 2024

Online: 30th March 2024

KEYWORDS

Muzika, prinsipler, didaktika, tárbiya, oqıtıw, texnologiya.

ABSTRACT

Jaslar tárbiyasında muzikanıń ornı salmaqılı ekenligi sonnan ibarat, muzika óz aldına ózge bir dúń'ya. Ol sıyqırılı nama hám ırǵaqlar, ájayıp tuyǵı hám kewil sezimleri dúń'yası. Muzikanıń bul kúshinen mazmunlı hám ónimli paydalanıw hár bir muzika oqıtıwshısınıń wazıypası, bul ushın oqıtıwshılar muzika páni boyınsha balalarga bilimdi zamanagoy didaktikalıq prinsipler talabına say dóretiwshilik penen jana texnologiyalar tiykarında mudamı óz ustinde islep, jetilistirip barıwı kerek. Sonlıqtan, bul maqalada muzika sabaǵın oqıtıwda zamanagoy didaktikalıq prinsiplerdiń túrleri analiz etiledi ha'm olardıńáhmıyetliligi kórsetip ótiledi.

Búgin Respublikamızda muzika pedagogikası pánin rawajlandırıwdıń áhmiyetli zárúrligi 2020 jil 23 sentyabrdegi 637-san Ózbekstan Respublikasınıń Nızamında kórsetilgen joqarı dárejeli, zaman talabına say kadrlar barısındaǵı wazıypalar menen belgilenedi. Bul baǵdarda

bolajaq oqıtıwshı kadrlardıń joqarı mánáwiy minez-qılıq sıpatlarına iye bolıwı úlken áhmiyetli iye. Jaslarda usınday sıpatlardı tárbiyalawda muzıka mádeniyatı nátiyjeli pánlerden biri bolıwı kerek. Prezidentimiz «Xalıqtıń mánáwiy ruwhıyatın bekkemlew hám rawajlandırıw Ózbekstanda mámleket hám jámiyettiń eń zárúr wazıypası. Mánáwiyat-sonday bahalı jemis, ol biziń áyyemgi hám ullı xalqımız qálbinde óz gárezsizligin túsiniw, ańlap, erkinlikti súyiw sezimi menen birge jetilisen. Mánáwiyat insanğa ana súti, ata úlgisi, ata-babalar násiyatı menen sińip baradı. Mánáwiyat insanğa hawaday, suwday zárúr»-degen dástúriy sózleri tárbiya barısında alıp barılatuǵın barlıq islerimizdiń baǵdar ámeli bolıwı kerek [1].

Mektep oqıwshıların zamanagóy bilimler menen támiyinlewde oqıtıwdaǵı didaktikalıq principler oǵada úlken áhmiyetke iye. Bunda oqıwshılardan kishi toparlar jumıs ortalıǵın shólkemlestiriw hám oqıwshılardıń ilimiy izleniwshilik toparın dúziw úlken maniske iye.

1. Baqsı jırawlar atqarǵan epos dástanlardıń teoriyalıq mashqalaların pedagogikalıq-psixologiyalıq sociallıq ádebiyatlar boyınsha úyreniwshi hám sol tiykarında dálillep beriwshi topar.

2. Túrlı dáwirlerge say bolǵan kórkem shıǵarmalardan tańlaw tiykarında jaslardıń ruwhıy jaqtan rawajlanıwına sonday-aq dástan yamasa terme qosıqlarınan úzindi keltirip ortalıqtıń tásirin kórsetip beriwshi háwesker baqsılar, belgilew.

3. Tálim-tárbiyaǵa psixologiyalıq táhiri kúshli muzikalıq shıǵarmalar, terme-tolǵawlar áhmiyetlerin belgilep saylap alıw wazıypası júklengen «Qadaǵalawshılar» toparı. (tóreshiler) [5].

Oqıtıw principleri - bul oqıtıwshınıń aktivligin hám oqıwshınıń kognitiv iskerliginiń xarakterin belgileytuǵın baslanǵısh pozitsiyası. D. B. Kabalevskiy 8 tiykarǵı principni ajratıp kórsetdi:

1. Muzikalıq tálim, tárbiya hám rawajlanıwdıń birligi principini. Bul princip oqıwshılarda muzıka kórkem óneri haqqında keń hám tolıq kóz qarastı qalıplestiriwde támiyinleydi.

I klass - muzıkanıń ekspressiv hám vizual múmkinshilikleri haqqında ulıwma kóz qarası;

II klass - úsh janr (qosıq, oyın, marsh) haqqında maǵlıwmat;

III klass - intonaciya, rawajlanıw, forma haqqında maǵlıwmat;

IV klass - mámleket hám dúnyanıń túrlı xalıqları muzıka kórkem óneriniń óz-ara baylanıslılıǵı haqqında maǵlıwmat.

2. Muzikalıq tálim procesin optimallastırıw principini. Oqıtıwshı iskerligine jóneltirilgen. Oqıtıwshı klasstıń psixologiyalıq qásiyetlerin, onıń muzikalıq tayınlıǵın, sabaqtı qanday tempte ótkeriw múmkinligin, sherektiń qaysı muzikalıq materialı boyınsha ol yamasa bul temanı ashıw múmkinligin ashıp beredi, qıyınshılıqlar hám olardı saplastırıw jolların anıqlaydı.

3. Ilimiylik principini. Ol jańa oqıw programmasın jańa talaplarǵa maslastırıwǵa, muzıka táliminiń maqset, wazıypaları, usılları birligin, muzıka sabaqlarınıń ilimiy tiykarların ornatiwǵa qaratılǵan.

4. Muzıka hám turmıstıń baylanıslılıq principini. Muzıka kórkem ónerdiń barlıq túrleri sıyaqlı mudamı biziń dáwirimiz waqıyaların sawlelendirip qalmay, bálki waqıyalar rawajlanıwında tásir kórsetken.

5. Ámelde barlıq hám kórinis principi. Ol programmanıń tematikalıq dúzilisine tiykarlanadı hám “Muzıka” pánin tereńrek ózlestiriw hám túsiniwge xızmet etedi.

6. Iskerlik, joqarı oylawshılıq principi. Bul hár qıylı muzıkalıq iskerlik túrlerinde (atqarıw, improvizatsiya, balalar asbap ásbaplarında shertiw, muzıkalıq hám ritmik háreketlerdi orınlaw) oqıwshılardıń oy-pikirleri, dóretiwshiligi kórinetuǵınlıǵın názerde tutadı.

7. Kúshlilik, sistemalıq hám izbe-izlik principi. Muzıkalıq tálimniń nátiyjeli tárepine burıldı. Bul tálim sistemasına tiykarlanadı

a) hár bir balanıń sistemalı muzıkalıq rawajlanıwı ushın zárúrli uqıpları bar;

b) muzıkalıq tálim procesi mektep oqıwshılarınıń ǵalabalıq rawajlanıwı, muzıkaǵa bolǵan zárúriyatın qalıplestiriw, muzıkalıq sezimin rawajlandırıw quralı bolıp tabıladı.

8. Intalıq principi. Ol sezim aqılǵa tiykarlanadı hám ideologik-tárbiyalıq, kognitiv hám estetik wazıypalardıń birligine erisiwdiń eń zárúrli shárti esaplanadı. [6]

Búgingi kúnde oqıw barısın texnologiyalastırıw muzıka páninde óziniń rawajlanı dáwirin basıp ótpekte. Túrli isbilermenlik, oynılar, soraw-juwap, aytıs, oynı qosıqlar kórinisindegi sabaqlardı ótiw keń en jayıp kelmekte. Rolge túsken, obrazǵa berilgen oqıwshı óz qaharmanın jaratıwı menen málim bir mamanlıq ózlestiriw modelin qalıplestiredi hám ol haqqında tereń túsiniwke iye boladı. Bul jerde bir ǵana sabaqlıq jeterli emes, sabaqtan tıs qosımsha xabarlar toplaydı, izlenedi. Texnologiyalastırıw degende xalqımızdıń milliy tájiriybelerinen kelip shıǵıp zamanagóy usılda belgili bir maqsetti gózlegen halda oqıtıwdıń jańa usılların oylap tabıw. Bunda orta mekteptiń 1-klasınan baslap itibar beriw, sabaqtı kórgizbeli, qızıqlı etip jobalastırıw kózde tutılǵan.

Sonıń ushın qaysı qosıqtı ótse de qosımsha maǵlıwmatlar kerek boladı. Mısalı «Kóp jasa» G.Amaniyazov «Qánigeler bolamız» h.t.b. qálegen temanı tiykar etip alıp oynılar shólkemlestiriw (saxnalastırıw), baslawısh klass oqıwshılarında tereń tásir qaldıradı. Máselen, «Tuwılǵan jerge», G.Demesinov muzıkası, Q.Dosanov sózi, «Biz tınıshlıq gúlimiz» G.Amaniyazov muzıkası, «Kóp jasa» G.Amaniyazov muzıkası, X.Saparov sózi h.t.b. [3]

Usı kóz qarastan ana tili sabaǵı hám muzıka mádeniyatı sabaǵı maqseti bir-biri menen baylanıslı degen túsiniw kelip shıǵadı. Sebebi qosıq úyretiw barısında muǵallım-sazende sawatlı «sóylew», qosıq sózlerin «buwınlap» aytıwdı úyretiw usılların qollanadı.

Demek, ana tili sabaǵındaǵı «Sawat ashıw», «Buwınlap oqıtıw», «Til ósiriw» h.t.b. ana tili muǵalliminiń aldına qoyǵan wazıypaların ańsat iske asırıp bara beredi. Álbette, bul jerde muzıkalıq jaqtan sawatlı, qániyge oqıtıwshı buwınlap oqıwda irkiletuǵın yamasa seslerdi naduris aytatuǵın oqıwshınıń kemshiliklerin saplastırıwı menen sheklenbesten, balanıń taza, anıq, sawatlı qosıq aytıwına da erisiwi múmkin. Orta mektepte pánler arasındaǵı baylanıstı kúsheytiw maqsetinde pán muǵallimleri menen birlikte másláhátlesip joba dúziw jaqsı nátiyjeler beredi.

Kishi jastaǵı oqıwshılardıń muzıka tárbiyasında didaktik principleri

1. Tárbiyanı oqıtıwdaǵı princip – bul principler muzıkalıq tárbiya metodologiyası negizinde jatadı

2. Ilimiylik, sistemalıq hám izbe-izlik principi. Muzıkalıq tálim sistemasın qurıw ushın tiykar bolıp xızmet etedi. Onıń tiykarǵı kórinisi programma teması bolıp tabıladı

3. Muzika táliminiń turmıs penen baylanıslılıq principini. Bul baylanıslılıq kórkem óner barlıǵına tiykarı bolıp tabıladı.

4. Qızıǵıw hám qızıǵıwshılıq penen shuǵıllanıw principini. Programmada bul principiniń ámelge asırılıwı, birinshi náwbette:

- Muzika materialı
- Muzika táliminiń ush jetekshi usılları
- Vizual hám basqa qosımsha materiallardı tartıw
- Sabaq dawamında oqıtıwshınıń iskerligi.

5. Materialdıń qolaylıǵı, kórinisi principini

6. Muzikalıq tálim nátiyjeleriniń bekkemligi principini.

Kórsetkishler:

- Muzikaǵa emotsional munasábet dárejesi
- Muzikalıq bilim hám kónlikpelerdiń ózlestiriw dárejesi
- Mektep oqıwshılarınıń atqarıw uqıbı dárejesi

7. Oqıtıwshınıń sabaqtaǵı aktivligi oqıw procesin optimallasırıw principin xarakteristikalaydı. Oqıtıwshı programma materialın klasstaǵı miynet sharaytı, oqıwshılardıń rawajlanıw dárejesi menen baylanıstıradı.

8. Mektep oqıwshıların tárbiyalaw, oqıtıw hám rawajlandırıwdıń birligi principini.

- Oqıw procesinde muzikalıq dóretpeler menen tanısıw
- Muzika táliminiń tiykarın quraytuǵın muzika haqqındaǵı bilimler mektep larınıń muzikalıq oylawın rawajlandıradı
- Tárbiya procesi - muzika bilim orınlarınıń ayırıqsha ózgesheligi sonda, olar turmıs penen bekkem baylanıslı boladı [4].

Didaktik principler oqıtıwshıǵa programmanı tuwrı bahalaw jáne onı iskerliginde ámelge asırıwǵa járdem beredi.

Muzika haqqındaǵı bilimler muzika tálimi hám tárbiyasında tiykarǵı shárti bolıp esaplanadı. Insaniyat jaratqan muzikaǵa baylanıslı nızam qáǵıydalar, usıllar, ırǵaqlar ulıwmalasqan muzikalıq tájiriybeler tárizinde óz kelbetin tapqan. Olardı ózlestiriw muzika ámeliyatı jolında bilim hám kónlikpeler hasil etiw demekdur. Sabaq barısında oqıw materialın balalardıń bilim hám tájiriybesine (mas) sáykesligi, balalar dawısınıń rawajlanıw qáǵıydaların esapqa alıw, nota sawatın durıs úyretiw. Muzikalıq shıǵarmalardı (qosıqlardı) balalardıń oylaw qábiletine sáykes talqılaw h.t.b.lar sabaqtıń ilimiy principlerine kiredi. Ilimiylikti sistemalıqsız támiyinlewdiń ózi qıyın. Sabaqtıń barlıq oqıw elementleri hám keyingi sabaqtıń óz-ara mazmunlı baylanısı sistemalıqtı shólkemlestiredi. Qosıq aytıw hám tıńlaw ushın shıǵarmalardı (namalardı) balalardıń bilim dárejesine sáykes (halda) tańlaw hám olardı ápiwayıdan-quramalılıqqa, belgiliden-belgisizge qarap ózlestiriw principleri tiykarında tártipke salıw, sistemalıq túsiniń beredi.

Juwmaq. Oqıwshılardıń sabaqta ańlı oy-sezimin hám belsendiligin ásirese vokal-xor bilim tájiriybeleriniń toplanıwı menen arttırıladı. Onıń ushın muǵallimniń túsindiriw usılları maqsetke muwapıq, anıq hám ráwshanlıǵı, balalardıń sóz baylıǵı menen teń keliwi vokal shınıǵıwları hám qosıqlar bolsa olardıń dawısı hám aytıw tájiriybelerine tuwrı keliwi shárt.

Notalardı úyreniwde bolsa, ańlı sezim hám belsendilik, muzikanı ámeliy hám teoriyalıq jaqtan durıs biliw hám ózlestiriwdi ańsatlastıradı.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида 02.02.2022 йилдаги ПҚ-112-сон қарори
2. Avlaev O.U., Jo'raeva S.N., Mirzaeva S.R. Ta'lim metodlari. Toshkent. Navro'z nashriyoti. 2017.
3. Erkaboeva N., Usmonboeva M., Irgashova M, Xo'janazarova N. Pedagogik mahorat: sxema va rasmlarda: Metodik qo'llanma: - Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012.
4. Nurmatov X., Norxojaev N., Amaniyazov G., Tajetdinova. Muzika. 3 — klass ushm sabaqliq. Tashkent. Gafur Gulam. 2019.
5. Анисимова Г.И. Сто музыкальных игр для развития дошкольников. — Ярославль: Академия развития, 2007.
6. Шаяхметова А.К. Система музыкального образования. Учебно - справочное пособие. Красноярск: КНУЦ, 2009. С-8.